

لزوم پابندی و تعهد به اخلاق در معماری

لادن اسدی^۱، آیدین سعیدی^۲، امیرحسام بیک محمدی^۳

۱- دکتری معماری (مدیر عامل مهندسان مشاور طاق)

۲- کارشناس ارشد معماری (رئیس هیئت مدیره مهندسان مشاور طاق)

۳- کارشناس معماری (عضو دپارتمان تحقیقاتی مهندسان مشاور طاق)

h.rd.co@gmail.comTaag

چکیده:

هنر، تبلور تفکر انسان است و جایگاه هنر معماری، ناجوانمردانه در برابر فرهنگ و مذهب، سیاست و اقتصاد، که در طول تاریخ به تبعیت از روح زمان خود درخشیده یا فقط کورسویی داشته، بارها دزدیده یا فروخته شده است. ناپدید شدن کیفیت معماری بر اثر نادیده انگاشته شدن تفکر و ذهنیتی است که می‌توانند موجب تعالی هنر معماری باشند. زوالی این چنین اصولاً جامعه را به حامی بسیار مشکوکی برای معماری تبدیل می‌کند و معماری‌ای که بایستی توجه ما را به مفاهیم و تفکرات هویتی جلب کند، جایش را به معماری‌ای می‌دهد که تمام موضوعات با اهمیت را با نقابی از دلخوشی و تن آسایی پنهان می‌سازد. در این بین وجدان انسانی تنها عاملی است که متخصصین امر معماری را به بها دادن هرچه بیشتر به اخلاق حرفه‌ای و کاری خود سوق می‌دهد. هنر معماری ایرانی- اسلامی، نمونه آشکار و پردوام حضور و ظهور اخلاق حرفه‌ای است که در آن معماران در کسوت فتیان و جوانمردان، جوهر هنر خویش را در خلق آثار بدیعی مصروف داشته‌اند. پژوهش حاضر، با درنگی صمیمانه بر احوالات این استادان در قالب فتوت‌نامه‌های معماران و بنایان و روش‌های اعطاء و اخذ حکمت بار آنان در پرورش طالبان راه، سعی بر آشکار کردن نکات بسیار آموزنده‌ای در روند توسعه آموزش و حرفه معماری را دارد. با توجه به اخلاق معماری که هم اکنون جایگاه خود را در عرصه معماری معاصر ما از دست داده است، مقایسه‌ای از این اخلاقیات وجود داشته در معماری قدیم ایران و اخلاق حرفه‌ای معماری موجود در کشورهای دیگر مورد بررسی قرار خواهد گرفت. با این امید که بتوان با درس گرفتن از آنان، حساسیت‌های لازم جهت ایجاد حس تعهد و اخلاق را در محیط حرفه‌ای به خصوص در حیطه معماری ایجاد کرد. بر این باوریم هر گامی که در این راستا برداشته شود از ضرری جلوگیری می‌شود و حتی باعث ماندگاری بیشتر بناها و سازه‌ها و بالطبع باعث هویت یافتن آنها خواهد شد.

واژگان کلیدی: اخلاق در حرفه معماری، فتوت نامه معماران و بنایان، اخلاق در توسعه آموزش و حرفه معماری

۱- مقدمه

سرعت تغییر بیش از حد تنوع و تکثر شیوه‌ها و روش‌ها، اختراع‌ها و اکتشاف‌ها، سبک‌ها و نگرش‌های عرضه شده در این قرن منجر به عدم تمرکز، سطحی نگری و تنوع طلبی شده است. انسان متمدن امروزی ابتدایی‌ترین ارزش‌های انسانی را در فضاهای معماری و شهری جستجو میکند و همواره با این پرسش‌های اخلاقی روبرو است که آیا توانایی انجام یک کار می‌تواند توجیهی بر انجام آن باشد؟ و چه چیزهایی از هویت انسانی را فدای سرعت و تغییر کرده ایم؟ کجا ایستاده‌ایم؟

در این بین وجدان انسانی تنها عاملی است که متخصصین امر را به بها دادن هرچه بیشتر به اخلاق حرفه‌ای و کاری خود سوق می‌دهد و داشتن این دانش جمعی در میان متولیان امر نقش کلیدی و تعیین‌کننده آنها را در ساختن جامعه‌ای سالم و ارزشمند و تحقق یافتن آرمانشهر انسانها تبیین می‌کند.

رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای در معماری و مهندسی ساختمان بی‌تردید نقش مؤثری در افزایش اعتماد عمومی نسبت به معماران و مهندسان دارد. واقعیت این است که رفتارهایی مانند امضافروشی، عدم احساس مسئولیت در انجام وظایف حرفه‌ای به خصوص در اجرا و نظارت پروژه‌ها، دریافت وجوهی خارج از تعهدات، تعدی به حوزه کاری سایر همکاران و تخریب حرفه‌ای آنان و... مسائل و مشکلاتی است که می‌تواند به شدت اعتماد عمومی نسبت به معماران و مهندسان را تحت تأثیر قرار دهد. معماران از توان بالقوه تغییر واقعیت برخوردارند و اغلب می‌توانند به عنوان رهبر مجامع و سازمان دهنده در عرصه‌های هنری وارد عمل شوند. ولی این قدرت و قابلیت منوط به آن است که آنان به عنوان حرفه‌مندی خردمند، مسئولیت خود را نسبت به جامعه که فراتر از به پایان رساندن یک پروژه است ببینند و اجتماع نیز آن را احساس کند.

نمونه آشکار و پردوام حضور و ظهور اخلاق حرفه‌ای، همانا معماری سنتی و رایج در ساحت خانه‌های قدیمی و محله‌ها و گذرها و خانه‌های خدا و سایر بناهای مذهبی و عمومی است، الگویی که از ورای آن می‌توان به سهولت رگه‌های اخلاق دینی و ردپای موازین مذهبی را بازشناخت. جامعه سنتی ما نیز که بر پایه جهان‌بینی و ارزش‌های اسلامی شکل گرفته است حقایق بس گرانبه‌ای در این زمینه آشکار می‌نماید. توجه به این حقایق در دوران کنونی که دوران گمگشتگی گوهر وجود و سرگشتگی انسان‌هاست، می‌تواند بسیار مفید و راهگشا باشد. این خداجویان و خلق یاران در کسوت فتیان و جوانمردان، جوهر هنر خویش را در خلق آثار بدیعی مصروف داشته‌اند.

این پژوهش در چهار بخش کلی به بررسی مسئله اخلاق در معماری پرداخته است: ابتدا تعریفی کلی از واژه اخلاق و بیان آن در نظریه‌های بزرگان آمده است، سپس به موضوع اخلاق حرفه‌ای و اصول آن در حرفه‌های گوناگون پرداخته شده و در مرحله سوم نقش اخلاق در حرفه معماری و مهندسی ساختمان و ضرورت‌های رعایت اخلاق در این حرفه مورد بررسی قرار گرفته و تجربیات کشورهای پیشرفته صنعتی در خصوص اخلاق مهندسی بیان شده است. در مرحله بعد، با هدف بررسی رعایت اصول اخلاق در معماری سنتی ایران و سابقه اخلاق حرفه‌ای در ایران، اصول جوانمردی و فتوت در گذشته و فتوت‌نامه‌های معماران و بنایان، آمده است. در پایان این سخن نتیجه‌گیری کلی از بحث بیان گردیده است.

۲- ادبیات تحقیق

یکی از مهمترین تفاوت‌های میان انسان و سایر موجودات مسئولیت‌پذیری و رفتار اخلاقی اوست. مسئولیت‌پذیری آدمی نوعی الزام و تعهد است. تعهدی که منافات با اختیار و تصمیم‌آدمی ندارد. بنابراین تدوین و تدقیق مواضع و رعایت آن در معماری الزامی می‌باشد.

۲-۱- تعریف اخلاق

اخلاق در لغت جمع واژه "خلق" و به معنی خویهاست. به عبارت دیگر سیرت و سجایای انسان که حکایت از هیأت باطنی انسان دارد و با چشم بصیرت درک می‌شود. خواجه نصیرالدین طوسی در «اخلاق ناصری» می‌نویسد: "خلق ملکه‌ای بود نفس را، مقتضی سهولت صدور فعلی از او، بی‌احتیاج به فکری و رؤیتی" [۱]. اخلاق شاخه‌ای از فلسفه است که در ماهیت خوبی و یا به قول فلاسفه در باب خوبی‌ها و بدی‌ها، جنگ‌ها، عدالت‌ها و... به بحث و گفتگو و پژوهش می‌پردازد و می‌کوشد تا روشن سازد که انسان چگونه باید باشد و در زندگی چگونه باید رفتار کند تا به خوشی و سعادت دست یابد. به عبارت دیگر اخلاق، مطالعه در رفتار کمال مطلوب و علم خیر و شر و علم حکمت عملی و به قول سقراط، علم اعلی است. شهید مطهری می‌نویسد: "علم اخلاق عبارتست از علم زیستن یا علم چگونه باید زیست." همچنین در شرح آن می‌نویسد: "در حقیقت چگونه زیستن دو شعبه دارد: شعبه چگونه رفتار کردن و شعبه چگونه بودن. چگونه رفتار کردن مربوط می‌شود به اعمال انسان (که البته شامل گفتار هم می‌شود) که چگونه باید باشد و چگونه بودن مربوط می‌شود به خویها و ملکات انسان که چگونه و به چه کیفیت باید باشد."

۲-۳- اخلاق در نظریه‌های بزرگان

آموزه‌های اخلاقی ریشه در ۱۵۰۰ سال پیش از میلاد دارند. ده فرمان مشهور موسی فهرستی از دستورات مذهبی است که طبق کتاب‌های سفر خروج و سفر تثنیه از جانب خدا، بر موسی در محلی به نام کوه سینا وحی شد. به باور یهودیان و مسیحیان، این احکام بر دو لوح سنگی حک شدند و موسی آن‌ها را برای قوم بنی اسرائیل خواند. هم چنین زرتشت، نخستین کسی است که در برترین پایه به ارزشهای والای اخلاقی

اندیشیده و با زبانی آسمانی درباره آنها سخن گفته است [۲]. سقراط اعتقاد دارد که تیره بختی انسان حاصل نادانی اوست. بزرگترین فضیلت دانایی است و اشتباهات آدمی از نادانی او سرچشمه می‌گیرد، اگر کسی واقعاً بداند که چیزی بد است هرگز آن را انجام نمی‌دهد. افلاطون نیز همانند استاد خود سقراط، عمل نیک را علم به نیکی می‌داند و معتقد است اگر مردمان نیکی یا خیر را بشناسند به بدی و شر گرایش پیدا نمی‌کنند. به اعتقاد هربرت اسپنسر، خوبی یا بدی رفتار مانند هر امر دیگری در تطابق یا عدم تطابق آن با مقاصد حیات است [۳]. و به نظر امانوئل کانت، فیلسوف سرشناس آلمانی، خردورز بودن به معنای عمل کردن برابر با قوانین عمومی است و نیز اینکه قوانین اخلاقی آن قوانینی هستند که به طور گسترده‌ای مورد قبول و پیروی انسانهای خردمند باشند.

۳- اخلاق حرفه ای

یکی از مهم‌ترین تفاوت‌های میان انسان و سایر موجودات مسئولیت‌پذیری و رفتار اخلاقی اوست. این الزامات گاهی صورت مدون و مکتوب پیدا می‌کنند و به تصویب رسمی می‌رسند. به گونه‌ای که در این تصویب سرپیچی از آن، جرم و خلاف تلقی می‌گردد. چنین مسئولیتی را غالباً مسئولیت حقوقی و کیفری می‌نامیم. گاهی الزامات به طور کامل و به زبان دقیق تدوین نشده‌اند یا برای سرپیچی کننده عقوبت معینی تصویب نشده است ولی به حکم وجدان فردی درمی‌یابیم که چنین نباید کرد، حتی اگر به دلیل منافع زودگذر مرتکب چنان عملی شده باشیم. چنین احساس و موضعی، موضع اخلاقی است. مسئولیت‌های اخلاقی حداقل بر سه قسم هستند: مسئولیت‌های فردی- شخصی، مسئولیت‌های فردی- شغلی و مسئولیت‌های سازمانی. بدلیل اینکه، اخلاق فردی بر هر نوع اخلاق دیگر تقدم دارد و انسانها باید در مشاغل خود اخلاقی باشند، اخلاق فردی-شغلی از میان سه مسئولیت‌های اخلاقی مدنظر بوده و مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۳-۱- اخلاق فردی - شغلی

مراد از اخلاق شغلی، مسئولیت اخلاقی فرد از حیث شغل است. اخلاق شغلی از طرفی مانند اخلاق فردی بر مسئولیت افراد به عنوان شخص حقیقی تأکید دارد، از طرف دیگر، بر خلاف اخلاق فردی، عنوان برخاسته از شغل را نیز در مسئولیت‌های اخلاقی لحاظ می‌کند. بنابراین می‌توان اخلاق فردی را در بیان دقیق بر دو قسم دانست: اخلاق فردی-شخصی و اخلاق فردی-شغلی [۴]. یک پزشک به عنوان شخص حقیقی مسئولیت اخلاقی دارد، مسئولیت‌های اخلاقی او برخاسته از شغلی است که بر دوش گرفته است. به گونه‌ای که اگر شغلی دیگر می‌پذیرفت، مسئولیت‌های اخلاقی وی تغییر می‌کرد. هر شغلی به اقتضای حرفه‌ای، مسئولیت‌های اخلاقی خاص می‌آفریند. تنوع‌پذیری و تخصص‌گرایی یکی از مهمترین تفاوت‌های اخلاق فردی و اخلاق شغلی است. اخلاق در این مفهوم شغل وابسته است که بر حسب تنوع مشاغل، محتاج اخلاقیات خاص هستیم: اخلاق پزشکان، اخلاق معلمان، اخلاق مدیران، اخلاق وکلا، اخلاق مهندسان، اخلاق خبرنگاران، اخلاق تجار و....

۳-۲- نظام‌های اخلاقی در حرفه و کار

دانشمندان بر اساس ملاک‌های متعددی به نظام‌های اخلاقی مختلفی رسیده‌اند. امروزه غالباً پنج نظام عمده‌ی اخلاقی در بیان اخلاق حرفه‌ای مورد استفاده قرار می‌گیرد [۵]:

- **نظام فایده‌گرا**- بالاترین سود برای بیشترین کسان همراه با کمترین زیان. این ملاک در اساس از نظام اخلاقی فایده‌گرایی اخذ شده است. بر این مبنا، خوب بودن یک تصمیم و اقدام به معنای منفعت آمیز بودن آن است و بد بودن نیز به معنای مفسده‌آمیز و زیانبار بودن آن است.
- **نظام وظیفه‌گرا** - نظام وظیفه‌گرا که امانوئل کانت فیلسوف شهیر آلمانی آن را به جای فایده انگاری بنیان نهاد معتقد است که هنجارهای اخلاقی را نمی‌توان بر تجربه بنا نهاد. زیرا تجربه نشان می‌دهد که مردم به هرگونه رفتاری دست زده‌اند. بنابراین فلسفه اخلاقی محض کاملاً منزله از هرچیز تجربی است. کانت منتقد جدی فایده انگاری است. از نظر وی منش اخلاقی را نمی‌توان بر ترازوی کارایی و اثربخشی سنجید. کارایی و اثربخشی از نظر وی، جنبه‌های مصلحت بینی و دوراندیشی دارد یعنی هنجارهای بی‌اعتنا به اخلاق است نه اخلاقی و لذا نمی‌تواند سنجشی برای تشخیص اراده‌ی خیر باشد.

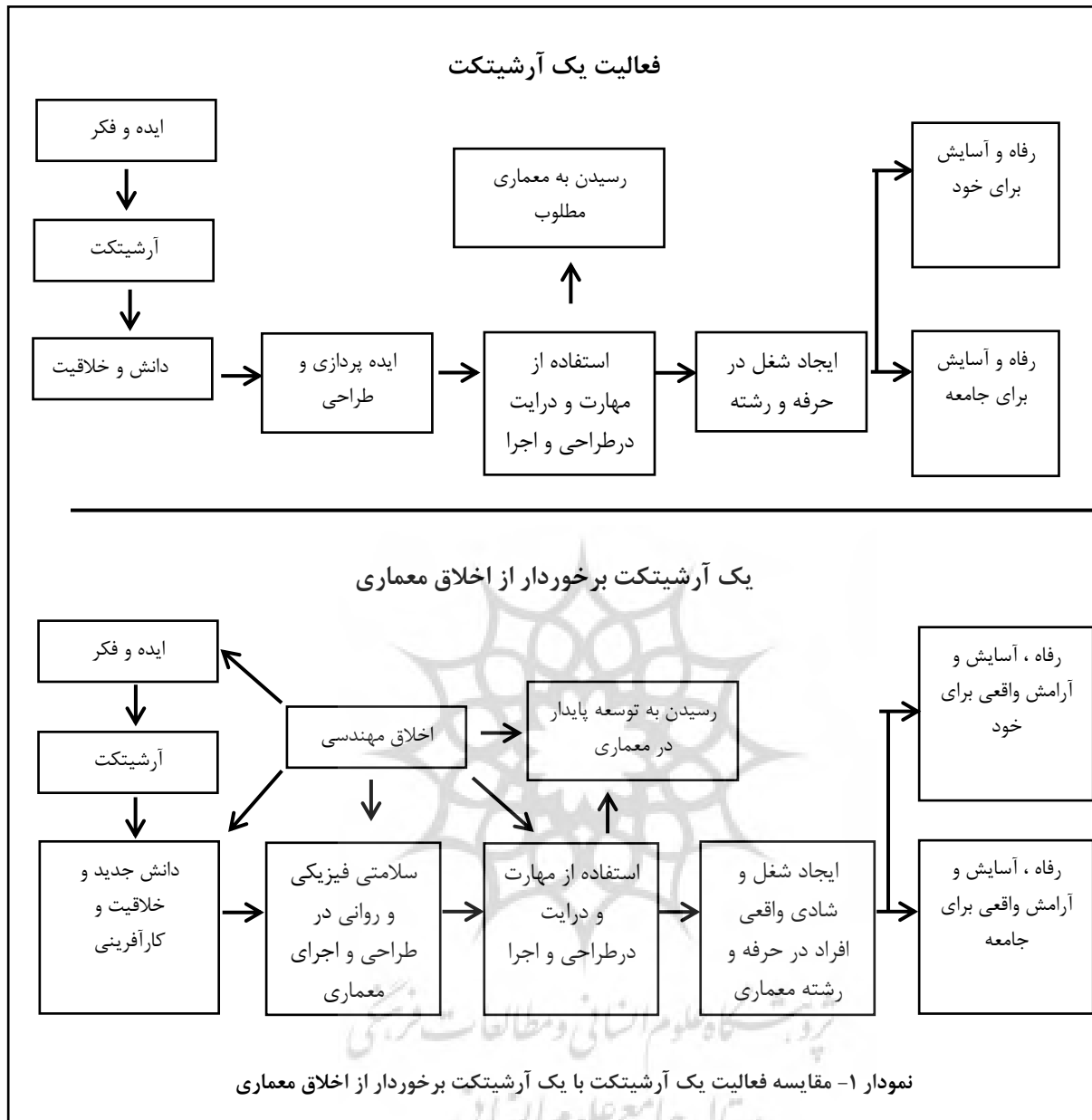
- **نظام مبتنی بر عدالت فراگیر** - برخی از فیلسوفان معاصر از ملاک‌های فردگرایانه در اخلاق دوری جست‌اند، هسته اصلی این نظریه تأکید بر نقش بنیادی عدالت اجتماعی در قوام گروه‌های اجتماعی است.
- **نظام مبتنی بر آزادی فردی** - از دیدگاه این نظام، آن نیازی که همه احتیاجات معنوی آدمی را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد، نیاز به آزادی است بنابراین آزادی ملاک ارزشی است ولی در این نظریه تعریف دقیق آزادی مشخص نیست، از طرفی آزادی نیز همچون عدالت از قواعد راهبردی در تشخیص خوب و بد است.
- **نظام مبتنی بر زیبایی و خیر مطلق** - بنابر نظریه زیبا و خیر مطلق، خداوند زیبایی محض است و معنابخش زیبایی، خیر مطلق است و آفریننده هر امر خیر و حقیقت نامشروط است که خود شرط تحقق همه موجودات است. این ملاک نسبت به نظریه‌های پیشین نقاط قوتی دارد: اولاً رضایت و عدم رضایت خداوند هر دو بعد اخلاقی بودن یعنی حسن فاعلی و حسن فعلی را شامل می‌شود. ثانیاً رضایت خدا همه ملاک‌های یادشده را فرا می‌گیرد زیرا کسی که دغدغه رضایت خداوند را دارد عدالت را رعایت می‌کند، دغدغه آزادی خود و دیگران را دارد و برای رساندن بیشترین سود به بیشترین کسان تلاش می‌کند و همچنین این ملاک علاوه بر تعریف پایدها به آنها قداست نیز می‌بخشد و این قداست ضامن اجرایی اخلاق است [۵].

۳-۳- اهداف و اصول راهبردی اخلاق حرفه‌ای

- احترام اصیل و نامشروط آدمی، آزادی فردی، عدالت اجتماعی و امانتداری چهار هدف عمده در اخلاق ورزی در کسب و کار هستند [۴].
- **احترام اصیل و نامشروط** - حرمت آدمی مهمترین اصل اخلاقی و هدف عمده‌ی اخلاق ورزی است. انسان صرف نظر از شغل، تعیین زبانی، قومی و فرهنگی، موجود محترمی است. هرگونه تصمیم و اقدامی که به نحوی با ارزش ذاتی انسان منافات دارد غیراخلاقی است.
- **آزادی فردی** - آزادی فردی از مهمترین اصول اخلاقی است. زیرا آزادی از بنیانی‌ترین رازها و نیازهای وجودی است. ارتباطی معنادار بین آزادی و شادی حقیقی است. احساس آزادی، مسرت بخش و شادی آفرین است و احساس سلب آزادی منشاء افسردگی و ناکامی است.
- **عدالت اجتماعی** - عدالت نیز همانند آزادی از رازها و نیازهای وجودی است و نزاع بر سر تقدم اصل عدالت بر اصل آزادی بر توهم ناسازگاری این دو استوار است. نه از آزادی می‌توان به نفع عدالت صرف نظر کرد و نه عدالت را می‌توان نادیده انگاشت.
- **امانتداری** - امانتداری به دلیل اهمیت و نقش بنیادین آن در اخلاق حرفه‌ای به ویژه بر مبنای نظام اخلاق اسلامی، از اصول اخلاقی در کسب و کار است. هرچیزی که در کسب و کار به نحوی در حوزه اختیار فرد قرار دارد، امانت نزد او سپرده شده است. صداقت، رازداری، اعتدال در علایق شخصی و سازمانی، عفت و پاکدامنی، دوری از کم‌کاری و فساد همه از آثار دغدغه‌های امانتداری در حرفه است.

۴- نقش اخلاق در حرفه معماری و مهندسی ساختمان

مهندسی توانایی انسان در انتخاب، طراحی، برنامه‌ریزی، راهبری، آینده‌سازی و نوآوری است و مهندس فردی است که از دانش مربوط به تخصص خود کاملاً برخوردار است، این دانش را به روز نگه می‌دارد، با ابتکار و خلاقیت می‌تواند مسائل مربوط به سلامت و بهداشت، درمان، آموزش، کشاورزی، مسکن، حمل و نقل، صنعت و... آنها را حل کند و در نهایت آسایش و رفاه بیشتری را برای مردم فراهم آورد. برخورداری از اخلاق مهندسی است که باعث می‌شود مهندسان خود ناظر فعالیت‌های خویش و در نهایت حافظ منافع جامعه انسانی و سلامت محیط زیست باشند [۶]. برخورداری از ارزش‌های انسانی و اخلاق مهندسی می‌تواند برای مهندسان و جامعه، آرامش خاطر و رضایت باطن و در نهایت شادی ناشی از سعادت واقعی بیافریند که بهترین حالت زندگی انسان در روی زمین و هدف نهایی خلقت اوست. مهندسان در انجام وظایف مهندسی خود به ضوابطی نیاز دارند که آن ضوابط را اخلاق مهندسی می‌نامیم. نمودار صفحه بعد، فعالیت یک آرشیتکت را با یک آرشیتکت برخوردار از اخلاق معماری مقایسه می‌کند. از افتخارات یک مهندس معمار آن است که در عین برخورداری از دانش کافی در رشته تخصصی خود دارای خلاقیت و ابتکار است. او با استفاده از این علم و خلاقیت و استفاده از منابع طبیعی، می‌تواند در نهایت برای یک عده شغل و برای جامعه و خود رفاه و آسایش فراهم سازد.

۴-۱- ضوابط اخلاق مهندسی انجمن های مختلف

میزان این توجه در تأسیس مراکز مربوط به اخلاق، پایگاه‌های رایانه‌ای، دایر کردن خط‌های تماس برای مشاوره در امور مربوط به اخلاق مهندسی، تدوین آیین‌نامه‌های اخلاقی در شرکتها و مؤسسات، آموزش مهندسان در دانشگاه‌ها برای تعبیر و تفسیر مفاد این آیین‌نامه‌ها و انتشار مقالات و کتب فراوان درباره اخلاق در علوم و مهندسی کاملاً مشهود است [۹].

- اخلاق مهندسی انجمن ملی مهندسان حرفه‌ای آمریکا (NSPE)
- اخلاق مهندسی انجمن مهندسين عمران آمریکا (ASCE)
- اخلاق مهندسی انجمن مهندسين مکانیک آمریکا (ASME)
- اخلاق مهندسی انجمن مهندسين برق و الکترونیک آمریکا (IEEE)
- اخلاق مهندسی فدراسیون بین‌المللی مهندسين مشاور (فیدیک)
- اخلاق مهندسی انجمن معماران سلطنتی بریتانیا

۱-۴-۱- اخلاق مهندسی فدراسیون بین‌المللی مهندسی مشاور (فیدیک)

کلیه اعضای انجمن های فیدیک متعهد به اصول اخلاقی زیر می باشند [۹]:

۱. دانش و مهارت خود را در سطحی متناسب با توسعه فناوری، قوانین و مدیریت نگهداشته و مهارت لازم همراه با دقت و پشتکار را در خدمات مورد درخواست کارفرمایان بکار گیرد.
۲. خدمات را فقط وقتی که صلاحیت آن را دارد، انجام دهد.
۳. باید همواره در جهت منافع مشروع کارفرما عمل کرده و کلیه خدمات را با صداقت و امانت انجام دهد.
۴. کارفرما را در رابطه با هرگونه تضاد منافع احتمالی که ممکن است در انجام خدمات برای وی پیش آید، مطلع سازد.
۵. از دریافت مبلغی که باعث تبعیض در قضاوت مستقل وی شود خودداری کند.
۶. انتخاب بر پایه کیفیت را ترویج نماید.
۷. عمداً و یا از روی بی دقتی، کاری را انجام ندهد که به شهرت و تجارت دیگران صدمه بزند.
۸. کار سایر مهندسی مشاور را قبل از مطلع کردن وی (و قبل از اینکه کار فرما بصورت کتبی خاتمه کار آن مهندس مشاور را به وی اعلام نماید) بعهدہ نگیرد.
۹. در صورتیکه از وی خواسته شود کار دیگران را بررسی نماید، با احترام و رفتار مناسب اقدام نماید.
۱۰. نه پرداخت وجهی را پیشنهاد و نه دریافت وجهی را قبول نماید که از آن موارد زیر استنباط شود:
الف- نفوذ در فرایند انتخاب و یا پرداخت به مهندس مشاور و یا کارفرمایان
ب- نفوذ در قضاوت بی‌غرضانه مهندس مشاور با سازمان‌های قانونی بازرسی که در رابطه با هر قرارداد و یا احداث تحقیق می‌نمایند.

International Federation of Consulting Engineers
The Global Voice of Consulting Engineers

شکل ۱- فدراسیون بین‌المللی مهندسان مشاور

۵- نقش اخلاق در حرفه معماری

معماری مرز مشترک اخلاق، معنویت و کار فنی است. معماری برای مردم و مال مردم است و عمومیت‌گرایی از خصیصه‌های وجودی و ماهیتی آن است و هرگاه در تاریخ معماری مخاطب اصلی معماری-مردم- فراموش شده، فاجعه‌های اخلاقی در معماری اتفاق افتاده است [۷]. مدتهاست تشکیلات حرفه‌ای معماران در دنیا می‌کوشند موضع این حرفه را در رابطه با اخلاق تعریف و مشخص نمایند و برای یافتن چنین تعریفی به تعالیم و نوشته‌های عالمان مذهبی، منتقدان و فلاسفه‌ای چون توماس آکونیا، جان راسکین و مارتین هایدگر پرداخته‌اند.

۶- سابقه اخلاق حرفه ای در ایران

تجلی اخلاق دینی در هنر ایران صاحب پیشینه‌ای گاه به قدمت تاریخ هنر در این خاک است و هنرمندان ایرانی در طی قرون کمتر فارغ از این خواست و اعتقاد، نگاه و نگرشی به هنرآفرینی داشته‌اند. آنچه از آثار مکتوب در احوالات اهل سلوک از بنایان و معماران تاکنون شناخته شده بسیار اندک است و آن نیز اکثراً در قالب فتوت‌نامه‌هایی است از ارباب حرف و صنعت به جای مانده است.

۱-۶- ادبیات آیین جوانمردی و فتوت

مظهر جوانمردی ریشه در تاریخ کهن این سرزمین دارد که در نبرد نور و ظلمت، خیر و نیکی و بدی و بدسگالی رقم خورده است. تعریف جوانمردی (فتوت) عبارت است از ظهور نور فطرت و استیلاء آن بر ظلمت تا فضایل در نفس ظاهر شود و ردایل منتفی گردد [۸]. در مبادی و مبانی فتوت، امیرالمؤمنین علی (ع) فرموده است: " اصل فتوت این هشت خصلت است و هر که مستعمل این خصال نباشد مستحق اسم فتوت نبوده و این هشت خصلت عبارتند از: وفا، صدق، امن، سخا، تواضع، نصیحت، هدایت و توبه. " فتیان جمعیت مخصوصی را تشکیل می دادند که پیشوایان خاصی داشتند. تشکیلات آنان منظم و مبتنی بر سلسله مراتب پیر، شیخ، استاد، نقیب و شاگرد بوده است. مواردی از رابطه استاد و شاگرد بصورت زیر بیان میشده است:

۱. استاد (صاحب) باید همواره در اندیشه تربیت شاگرد باشد چه او حاضر باشد و چه غایب.
 ۲. استاد باید همواره در اندیشه آموزش شاگرد باشد.
 ۳. استاد یا صاحب پیوسته باید دست سخاوت و مروت و ایثار گشاده دارد.
 ۴. او باید شاگردان را در خدمت به یکدیگر بیازماید و به آنها بیاموزد که به یکدیگر اعتماد کنند و پشتیبان هم باشند.
 ۵. استاد باید شاگردان را چنان تربیت کند و آماده سازد و به کمالات رساند که اگر روزی او نیز به سهم خود مأموریتی یا پیامی برای شاگردان دیگر داشت، بتواند از عهده برآید.
 ۶. بالاخره در هیچ لحظه‌ای استاد شاگردان خود را از نظم دور ندارد.
- میتوان گفت بعد از بعثت رسول اکرم (ص) و ظهور اسلام جوانمردی و فتوت چنان با ارزش های معنوی انسانی درآمیخت که تفکیک آن از مفاهیم اسلامی غیرممکن و بی نتیجه است.

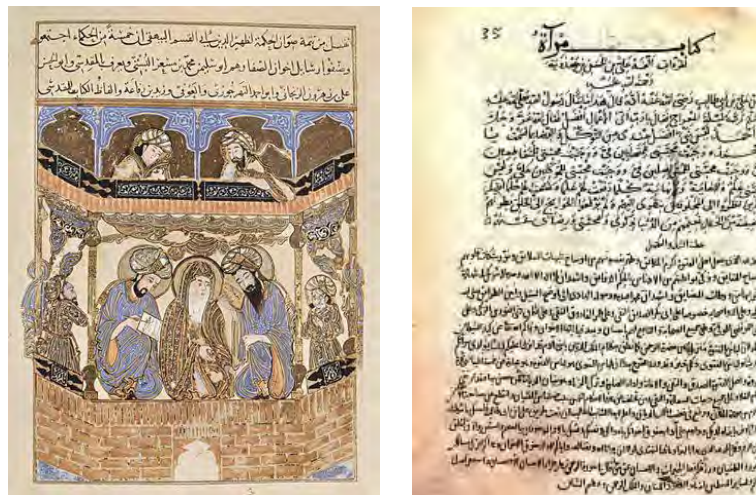
۲-۶- صناعت در آیین جوانمردی

یکی از نکات مثبت در فرهنگ فتیان، ارزش دادن به کار و تلاش و مفید بودن برای جامعه و دارا بودن حرفه و صناعت نزد جوانمردان بوده است. تخصص و مهارت در اسرار حرفه معمولاً مختص استاد ماهر است که اسرار آن را خوب می‌داند و پیشه‌ور باید در آموختن آن خود را به تلاش اندازد. هنگامی که آن را کاملاً آموخت آزمایشی در آن از او به عمل می‌آید. پس از گذراندن آن آزمایش اجازه پرداختن به آن حرفه به او داده می‌شود.

۱-۲-۶- فتوت‌نامه بنایان و معماریان

زبان فتوت نامه معماران با زبان استعاره و رمز است و با استفاده از احادیث و آیات قرآنی که سینه به سینه در میان عموم مردم رایج است به این رمزپردازی می‌رسد [۱۰]. در بسیاری از فتوت نامه‌ها بعد از ذکر مقدمه متن، حالت سؤال و جواب به خود می‌گیرد که به سادگی، روانی و تأثیر آن کمک بسیار می‌نماید، و همچنین در تمامی این متون، اصل اساسی و پایدار، توجه به خودسازی و پیراستن درون از کدورت‌های دنیوی و توأم شدن هر حرکتی با ذکر و قلبی است. موارد اصلی در این فتوت نامه‌ها بصورت زیر است:

- فتوت صرف کردن وجود است یا اطاعات در حق، یا در راحت خلق.
 - اصل فتوت ایثار است.
 - هشت خصلت است که بر فتیان ثابت: وفا، صدق، امن، سخا، تواضع، نصیحت، هدایت و توبه.
 - در فتوت نامه بنایان به طریق سؤال و جواب سوگند داده میشود.
 - فتوت نامه بنایان و معماران در ۲۹ اصل اساسی مبتنی بر آیات قرآن کریم تنظیم شده بود.
- کسی که کار را درست نمی‌دانست و از اسرار آن آگاه نبود، اجازه اشتغال به کار به او داده نمیشد. آگاهی به امور معماری و مهندسی برای صنعت گران و کارگران جهت ساخت بنا ضروری بود. هنگامی که آن را کاملاً می‌آموخت، آزمایش از او به عمل می‌آمد و پس از گذراندن آن آزمایش اجازه پرداختن به حرفه به او داده میشد [۱۰].

شکل ۲ - بخشی از فتوت نامه های قدیمی

۷- نتیجه گیری:

فرهنگ دینی روح زیبا را زاینده زیبایی و روح زشت را زاینده زشتی می‌داند. پس هرآنچه از سرانگشتان انسان به منصفه ظهور می‌رسد، تجسمی از شخصیت پنهانی و تبلوری از وجود روحانی وی است. به تعبیر دیگر می‌توان گفت زیبایی و شکوه هنر گذشتگان، نتیجه حلول معنویت و باورهای دینی و اتصال با حقیقت است. ایجاد ارتباط و انس با هنر گذشتگان و مجاهده و تلاش برای خودسازی و پذیرفتن فضیلت‌های اخلاقی می‌تواند هنرمند سرگشته امروز ما را در مسیری راهنمایی کند که پرچمدار حیاتی نوین در عصر کنونی گردد. این بازگشت به گذشته نیست، بلکه رجوع به ارزش‌های مانایی است، حیات بخش و صورت دهنده به معماری گذشته و سازنده هویت آینده ماست. در ایران متأسفانه تشکیلات حرفه‌ای مربوط به مهندسان و معماران - به دلایل مختلف، هنوز آنچنان پا نگرفته‌اند که تدوین مقررات و قوانین حرفه‌ای در برنامه فعالیت آنها قرار گیرد. هیچ‌گونه معیاری نیز برای اخلاق و شئون مهندسی و مقایسه رفتار حرفه‌ای وجود ندارد تا همه شاغلان در این حرفه بدانند که کار اصولی و صحیح مهندسی چیست و آگاهانه و بدون دخالت تفسیر شخصی، آن را در انجام کار حرفه‌ای رعایت نمایند و تنها ایمان و اعتقاد مهندسان حتی در صورتی که اخلاق مهندسی به صورت ضابطه و قانون تدوین نشده باشد، باعث می‌شود مهندسان بدون ترس از هرگونه تنبیه قانونی، خود اخلاق مهندسی و حرفه‌ای را رعایت کنند.

منابع:

- ۱- "تعریف علم اخلاق"، نشریه حوزه، شماره ۶۸، برگرفته از "مفائیس" احمدبن فارس، جلد ۱
- ۲- داریوش فرهود، بهار و تابستان ۸۶، "مروری بر تاریخچه اخلاق"، فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، سال دوم، شماره های ۱ و ۲
- ۳- ویل دورانت، "تاریخ فلسفه"، ترجمه عباس زریاب، ۱۳۸۷
- ۴- احد فرامرزی قراملکی، ۱۳۸۵، "اخلاق حرفه‌ای"
- ۵- غلامحسین صدری افشار، ۱۳۸۸، "فرهنگ فارسی امروزی"
- ۶- منوچهر شیبانی اصل، بهار ۸۳، "نقش اخلاق حرفه‌ای در آفرینی برای خدمات مهندسی"، مجله انبوه سازان مسکن، شماره ۱۱
- ۷- مهدی بهادری نژاد، زمستان ۸۵، "نکته‌هایی در اخلاق مهندسی"، فصلنامه اخلاق در علوم و فن آوری، شماره ۱
- ۸- هادی نعیمی، بهار و تابستان ۷۵، "آیین جوانمردان و طریقت معماران"، مجله صفه، شماره ۲۱ و ۲۲
- ۹- فتوت نامه مهندسی، مندرج در سایت اینترنتی شرکت کنترل و بازرسی ساختمان
- ۱۰- مولانا واعض کاشفی تبریزی، ۱۳۵۰، فتوت نامه سلطانی، بنیاد فرهنگ ایران